

ПОДІЛ СПАДЩИНИ МІЖ СПАДКОЄМЦЯМИ

I. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПОДІЛУ СПАДЩИНИ МІЖ СПАДКОЄМЦЯМИ

Спадкоємцем за законом чи за заповітом може бути як одна особа, так і декілька. Така ситуація виникає, якщо за законом або заповітом майно переходить до двох або більше осіб. Лише у випадку чіткого визначення у заповіті того майна, яке переходить до спадкоємців, це майно поділу не підлягає, а є об'єктом особистої власності того спадкоємця, якому воно призначено.

За загальним правилом, частки кожного спадкоємця у спадщині є рівними (ст. 1278 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України)). Це правило застосовуєть-

ся при спадкуванні за законом. Воно також діє при спадкуванні за заповітом, якщо заповідач не визначив розмір часток спадкоємців іншим чином.

Отже, спадкоємці можуть домогтися про поділ спадщини у таких випадках:

- спадкодавець у заповіті не розподілив спадщину, а лише вказав частки кожного зі спадкоємців;
- у заповіті розподілена спадщина, але залишилася частка майна, не охоплена заповітом;
- спадкування здійснюється виключно за законом.

про поділ спадкового майна, що, в свою чергу, дасть можливість уникнути правового режиму спільної власності між ними.

Здійснити поділ спадщини спадкоємці можуть лише після відкриття спадщини, її прийняття та спливу шестимісячного строку, встановленого законом для прийняття спадщини.

Разом з тим проведення поділу спадщини навіть за наявності всіх умов для цього в окремих випадках відкладається або призупиняється (відстрочується):

- з метою охорони інтересів зачатої за життя спадкодавця, але ще не народженої дитини (насцитуруса – лат. *nasciturus*), законодавець забороняє поділ спадщини до народження цієї дитини (частини 1 та 2 ст. 1298 ЦК України);

- не варто забувати про правило ч. 2 ст. 1270 ЦК України, відповідно до якого якщо виникнення у особи права на спадкування залежить від неприйняття спадщини або відмови від її прийняття іншими спадкоємцями, строк для прийняття нею спадщини встановлюється у три місяці з моменту неприйняття

ІСНУЄ ДВА ВИДИ ЧАСТОК У СПАДЩИНІ:

ІДЕАЛЬНА ЧАСТКА В ПРАВІ

Ідеальна частка – частка в праві на майно. Визначає розмір того, що належить суб'єкту в певному об'єкті ідеально, без «прив'язки» до конкретної частини речі, тому вона є уявною. У свою чергу реальна частка – це те, що можна одержати при поділі майна в натурі.

РЕАЛЬНА ЧАСТКА В МАЙНІ

У разі якщо є кілька спадкоємців та у них виникає бажання отримати спадщину в натурі, що не рідко буває, то в такому разі після прийняття спадщини здійснюється поділ майна, яке передано у спадок. Для цього спадкоємці можуть укласти між собою договір

іншими спадкоємцями спадщини або відмови від її прийняття. Якщо строк, що залишився, менший як три місяці, він продовжується до трьох місяців.

Тобто нотаріус спочатку визначає коло спадкоємців та склад спадкового майна, потім розподіляє її між спадкоємцями і вже після поділу видає свідоцтво про право на спадщину.

До відносин, що виникають при поділі спадщини в натурі, застосовуються норми, що регулюють спільну власність (глава 26 ЦК України).

Договір про поділ спадкового майна може бути посвідчено як державними, так і приватними нотаріусами.

Договір про поділ спадкового майна зберігається в справі 02-10 «Інші договори». В заяві про видачу свідоцтва про право на спадщину спадкоємці зазначають про видачу свідоцтва про право на спадщину з урахуванням укла-

деного договору про поділ. Перший примірник договору зберігається у спадковій справі.

Слід відмежовувати договори про зміну розміру часток у спадщині від договорів про поділ (розподіл) спадщини, оскільки сутність цих договорів є різною. Якщо в першому випадку йдеться про зміну розміру ідеальних часток у спадщині, то в другому – про поділ майна між спадкоємцями в натурі. До відносин, що виникають при поділі спадщини в натурі, застосовуються норми, що регулюють спільну власність (глава 26 ЦК України).

Згідно з частиною 1 статті 1296 ЦК України спадкоємець, який прийняв спадщину, може одержати свідоцтво про право на спадщину. Більше того, якщо до складу спадщини входить нерухоме майно, то одержання відповідного свідоцтва – це не право, а обов'язок спадкоємця (ч. 1 ст. 1297 ЦК України).

На сьогоднішній день у Правилах ведення нотаріального діловодства, затверджених наказом Міністерства юстиції України 22.12.2010 № 3253/5 (далі – Правила нотаріального діловодства), відсутня форма свідоцтва про право на спадщину, виданого спадкоємцю в разі укладання договору про поділ спадщини, але це не позбавляє нотаріуса права видати таке свідоцтво. Тому, керуючись п. 6.19 Правил ведення нотаріального діловодства, нотаріус вправі скомбінувати таку форму свідоцтва, обов'язково зазначивши в тексті про факт укладання договору про поділ спадщини.

Отже, юридичним завершенням оформлення права на спадщину є видане нотаріусом свідоцтво про право на спадщину, яке є підставою для реєстрації права власності на нерухоме майно в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно.

II. ПРЕДМЕТ ТА УМОВИ ДОГОВОРУ ПРО ПОДІЛ СПАДКОВОГО МАЙНА

Поділ майна означає припинення права спільної власності на спадкове майно (як річ, що має ознаку цілісності) та виникнення на його основі права власності кожного із колишніх співвласників на розподілене майно.

У зв'язку з тим, що речі є рухомі і не рухомі (ст. 181 ЦК України), подільні і неподільні (ст. 183 ЦК України), складні (ст. 188 ЦК України) та інші, при укладенні договору необхідно враховувати властивості спадкового майна і можливості його поділу, а також визначати необхідну форму правочину, оскільки спадкоємці за усною домовленістю між собою щодо рухомого майна можуть змінити розмір частки в спадщині когось із них і укласти договір про поділ спадкового майна в простій письмовій формі

(ст. 207 ЦК України). Що ж до спадщини в вигляді нерухомого майна або транспортних засобів, такий договір має бути укладено письмово і нотаріально посвідчено.

Спадкове майно, як предмет договору про поділ спадкового майна, це є речі (права і обов'язки на які входять до складу спадщини), що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті.

Крім того, слід зауважити той факт, що предметом договору про поділ спадщини може бути як все спадкове майно, так і його частина.

У договорі має чітко визначатися, яке майно переходить у власність кожному спадкоємцю.

Також слід враховувати, що не завжди можна в натурі поді-

лити майно у точній відповідності до розміру часток у спадщині, які належать спадкоємцям. Як правило, поділ спадщини здійснюється за взаємною згодою всіх спадкоємців, а в разі відсутності згоди – в судовому порядку. При поділі майна, яке перебуває в частковій власності, право спільної власності припиняється, у кожного зі спадкоємців виникає своє самостійне право вже не на ідеальну частку в майні (1/2, 1/3 тощо), а на конкретне майно – реальну частку (квартира, автомобіль тощо).

Суттєвими умовами договору про поділ спадщини повинні бути: – визначення предмета договору з посиланням на правовстановлюючі документи відносно того спадкового майна, яке належало спадкодавцю;

– визначення оцінки кожної речі;

– зазначення ідеальних часток кожного зі спадкоємців у спадщині;

– визначення конкретних речей, які перейдуть кожному спадкоємцю у вигляді окремого об'єкта.

Якщо спадкоємці не досягли згоди щодо розміру власних часток у спадковому майні, то його розподіл може відбуватися в судовому порядку.

Після визначення розміру часток спадкоємців у спадщині, кожен із них має право на виділ його частки зі спадщини в натурі (ч. 2 ст. 1278 ЦК України).

Переважне право на виділ спадкового майна в натурі

При вирішенні питання про поділ спадщини необхідно мати на увазі, що окремі категорії спадкоємців мають переважне право на виділ їм спадкового майна в натурі (ст. 1279 ЦК України):

– спадкоємці, які разом зі спадкодавцем були співвласниками майна, мають переважне право перед іншими спадкоємцями на виділ їм у натурі цього майна, у межах їх частки в спадщині;

– спадкоємці, які протягом не менш як одного року до часу відкриття спадщини проживали разом із спадкодавцем однією сім'єю, мають переважне право перед іншими спадкоємцями на виділ їм у натурі предметів звичайної домашньої обстановки та вжитку в розмірі частки у спадщині, яка їм належить.

Частка в спільному майні подружжя

Під час визначення часток необхідно враховувати частку в спільному майні подружжя. Оскільки другий з подружжя у разі смерті іншого має право на половину спільного майна подружжя. Дане право особа, що пережила померлого, може реалізувати шляхом звернення до нотаріуса, за місцем відкриття спадщини, із письмовою заявою про видачу свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя із подальшим повідомленням спадкоємців померлого, які прийняли спадщину (п. 1 глави 11 розділу 2 Порядку). Видача даного свідоцтва є обґрунтована у випадку, коли майно набуто під час шлюбу і є спільною сумісною власністю подружжя, однак у документі,

що підтверджує право власності на майно вказано лише одного із подружжя, що помер.

Грошова компенсація

У договорі про поділ спадкового майна спадкоємці мають право визначити грошову компенсацію тому із спадкоємців, частка якого при поділі майна зменшується. Але компенсація не може замінювати отримання майна у спадщину, оскільки таке застереження у договорі буде вважатися відчуженням майна, а не поділом спадщини.

Крім того, якщо договір укладається з грошовою компенсацією (наприклад, у разі якщо вартість машини менша за вартість квартири і сторони хочуть встановити в договорі грошову компенсацію), то, якщо сторона перебуває у шлюбі, слід брати згоду подружжя, в якій зазначати, що доплата проводиться за особисті кошти. У випадку здійснення доплати за рахунок спільних коштів подружжя зазначений правочин вчинюється за нотаріально засвідченою згодою другого з подружжя такого спадкоємця і, як наслідок, є підставою для виникнення права спільної сумісної власності подружжя за результатом укладання такого правочину.

III. СТОРОНИ, СТРОК ТА МІСЦЕ УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ ПРО ПОДІЛ СПАДКОВОГО МАЙНА

Сторонами договору поділу спадкового майна є спадкоємці, тобто особа, яка у разі смерті тієї чи іншої фізичної особи набуває права одержати його спадщину, тобто має право на спадкування. Спадкоємцями можуть бути фізичні особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини.

Якщо спадкоємцем є дитина, яка зачата за життя спадкодавця, але не народжена після закінчення загального строку для прийняття спадщи-

ни, її прийняття і розподіл спадщини між усіма спадкоємцями може відбутися лише після народження такої дитини, народження її мертвою або не народження. Крім того, у разі якщо стороною є малолітня або неповнолітня особа, необхідно залучати згоду органу опіки та піклування, щоб не порушити права малолітніх або неповнолітніх.

Спадкоємцями за заповітом можуть бути юридичні особи та інші учасники цивільних відносин (ст. 1222 ЦК України).

Аналогічно вирішується питання щодо укладення Договору

за участю недієздатної або особи, дієздатність якої обмежена.

Під час посвідчення договору необхідно враховувати ст. 1224 ЦК України, яка регламентує коло осіб, які усуваються від права на спадкування, що в свою чергу позбавляє їх права укладати даний договір.

Строк

Нормативного визначення строку дії даний договір немає. Однак можна припустити, що він діє до видачі спадкоємцеві свідоцтва про право на спадщину, оскільки свідоцтво підтверджує

речове право на майно, яке розподілене між спадкоємцями відповідно до договору.

Права спадкоємця на майно оформляються свідоцтвом про право на спадщину, а розподіл безпосередньо самого майна відбувається за договором.

Тому в порядку спадкування договір не може бути документом, що підтверджує речове право на майно.

Місце укладення договору

У зв'язку з тим, що процес спадкування відбувається за місцем відкриття спадщини, яке визна-

чається відповідно до вимог статті 1221 ЦК України та пп. 1.12 п. 1 глави 10 розділу 2 Порядку, а договір про поділ спадкового майна є одним із можливих етапів даного процесу, тому посвідчення Договору здійснюється нотаріусом за місцем відкриття спадщини. ■

